

ἐκμηδενίσσης τὴν ὑπαρξίν σου. — σὺ δύνασαι νὰ προσφέρῃς εἰς τὴν πατρίδα τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν σου ἢ νὰ προδώσῃς αὐτὴν καὶ νὰ ἐργασθῇς πρὸς διαστροφήν τῶν ἡθῶν τῶν συμπολιτῶν σου. Τί εἶπε ἄρα γὰρ ἡ ἐλευθέρα αὐτὴ δύναμις καὶ τίς νὰ γνωρίσῃ δύνασαι τὴν οὐσίαν καὶ τοὺς χαρακτήρας αὐτῆς; Εἶνε ἀκατάληπτος, ἀλλ' ὑπάρχει, καὶ οὐδεὶς δύναται λογικῶς ν' ἀμφισβῆσται περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀκατάληπτου δυνάμεως τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τῆς ἐλευθέρας ἡμῶν βουλήσεως. Καὶ οὐ μόνον εἶνε ἀκατάληπτος ἡ ἐν ἡμῖν ἐπενεργοῦσα ἐλευθέρα βούλησις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πνευματικὴ ἡμῶν καὶ ψυχικὴ ὑπόστασις κα' οἱ τρόποι τῆς ἐπενεργείας αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου σώματος καὶ τῶν ἡμετέρων σωματικῶν δυνάμεων ἐπὶ τοῦ πνεύματος εἶνε ὅλως μυστηριώδεις καὶ ἀκατάληπτοι.

III

Μελετῶντες ἐπὶ οἰουδήποτε ζητήματος ἢ ἀναλύοντες οἰουδήποτε ἀντικείμενον πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰ περὶ ὑπάρξεως ὄντος ἢ γεγονότος τινὸς ἢ τὰ περὶ τῆς ἀληθείας προτάσεως ἢ βεβαιώσεως ἀπὸ τῆς οὐσίας, τῶν χαρακτήρων, τῶν ὑποστάσεων καὶ τοῦ τρόπου τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ. Τὸ ἔχειν πεποιθήσιν ἀσάλευτον καὶ ἀνέφελον βεβαιότητα περὶ ὑπάρξεως ὄντος ἢ ἀληθείας τινὸς εἶνε ὅλως διάφορον τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας καὶ τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν τρόπων τῶν ἐνεργειῶν του. Τὴν διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Παστὲρ ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν εἰπόντος ὅτι «ὁ Θεὸς ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν καὶ εἶνε ἀκατάληπτος» διεφώτιζε μετὰ πολλῆς φιλοσοφικῆς δεινότητος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἰς ἓνα τῶν περὶ ἀνομοίων λόγων του ἀναπτύσσων καὶ σχολιάζων τὴν ἐξῆς ἀλήθειαν, «Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀγνωεῖται, οὐχ ὅτι ἐστίν, ἀλλὰ τί ἐστίν. Ἀρκεῖ πρὸς εὐτέβειαν εἰδέναι ὅτι ἐστίν.» Ἐπιλάμπει

εις τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀκτὶς τῆς Θεότητος ὡς ἐπι-
 λάμπει εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ σώματος ἢ ἀκτὶς τοῦ φωτός.
 Ἄλλ' ὡς ὁ ὀφθαλμὸς δὲν δημιουργεῖ τὸ φῶς, οὐδὲ θὰ ὑπῆρχεν
 ἀκτὶς φωτίζουσα τὸν ὀφθαλμὸν, ἰὰν δὲν ὑπῆρχε φῶς, οὕτω καὶ
 τὸ θεῖον καὶ τὸ ὑπερκόσμιον συναίσθημα δὲν θὰ ἐδύνατο νὰ
 δημιουργηθῆ ἔκ τοῦ μὴ ὄντος οὐδὲ νὰ καταστῆ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ
 ἡ ἰσχυροτέρα τῶν δυνάμεων, ἰὰν δὲν ὑπῆρχε Θεός. Ἄλλ' ὡς
 ἡ οὐσία τοῦ φωτός εἶνε ἄγνωστος, οὕτω καὶ ἡ οὐσία τῆς Θεό-
 τητος, ἧς ἡ ὑπάρξις ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν,
 εἶνε ἀκατάληπτος. Ἐὰν δὲ πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὸ μυστήριον
 συμβαδίζῃ μετὰ τινος γνώσεως πολὺ μᾶλλον τὸ μυστήριον θὰ
 συνοδεύῃ τὰ θρησκευτικὰ ἡμῶν αἰσθήματα καὶ διανοήματα,
 καθόσον ταῦτα συνεφάπτονται μετὰ τοῦ ἀπείρου, μετὰ τοῦ
 αἰωνίου, μετὰ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἀοράτου κόσμου. Ἐκπληρο-
 σόμεθα ἀπέναντι τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς ἀγιότητος
 τοῦ Ἰησοῦ. Διὰ τῆς πίστεως εἰς τὰς ἐπαγγελίας καὶ εἰς τὴν
 μυστηριώδη προσωπικότητα καὶ τοὺς θεσπεσίους χαρακτήρας
 τοῦ Υἱοῦ τῆς Μαρίας λύομεν τὰ προβλήματα τῆς ἡμετέρας
 ὑπάρξεως καὶ τοῦ ἡμετέρου προορισμοῦ, αἱ δὲ περὶ Θεότητος
 καὶ μελλούσης ζωῆς διδασκαλαί τοῦ Ἰησοῦ οὐδόλως ἀντί-
 κεινται εἰς τὰς περὶ μονοθεϊσμοῦ καὶ πνευματικότητος καὶ ἀθα-
 νασίας τῆς ψυχῆς ἀρχὰς τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν τῶν φιλο-
 σοφούντων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν μεγάλων ἐπιστημόνων
 τῶν καθ' ἡμᾶς αἰώνων, ἀλλ' ἐν τοῖς λόγοις, καὶ τοῖς ῥήμασι
 τοῦ Ἰησοῦ προσλαμβάνουσι νέον ὕψος, νέαν μεγαλωσύνην,
 νέον φῶς καὶ ἀπειρον τελειότητα καὶ διαφωτίζουσι τὴν συνεί-
 δησιν τῶν τε ἀμαθῶν καὶ τῶν ἐπιστημόνων. Πλὴν δὲ τῆς δι-
 δασκαλίας ταύτης αἱ μαρτυρίαι τῶν συγχρόνων τοῦ Ἰησοῦ
 καὶ ἡ θαυματουργὸς ὄντως ἐπίδρασις τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως
 πρὸς ἠθικὴν ἀνάπλασιν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν κατακτῶσι
 τὴν διάνοιαν καὶ τὰς καρδίας ἡμῶν καὶ συναρπάζουσι τὰς ἡμε-
 τέρας πεποιθήσεις.

διάνοιαν. Καί ὅτε προπέμπων τοὺς φιλοτάτους εἰς τὸν τόπον τῆς αἰωνίας ἀναπαύσεως καὶ μηδεμία τῶν οικείων καὶ φίλων σκέψις, μηδεμία εὐγλωττος τοῦ σοφοῦ διδασκαλία ἐπιχέει βάλσαμον εἰς τὴν ἀνοιχθεῖσαν πληγὴν, ῥήματα ἀπαγγελθέντα πρὸ δέκα δεκάτων αἰώνων με ἀνυψοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης καὶ καταπαύουσι τὸ ἄλγος τῆς ψυχῆς. « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἀν ἀποθάνῃ ζήσεται. » Ὡ! τότε δὴ τότε ὁ κλύδων τῆς ὀδύνης κατευναάζεται καὶ ἡ καρδία ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶνε Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ Θεὸς ζώντων, διατηρεῖ γλυκεῖαν καὶ ἡρεμον τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀπ' ἐμοῦ μεταστάντος ἐν τῇ πίστει τῆς αἰωνίας ὑπάρξεως καὶ μακαριότητος.

Οὔτε ἐγὼ οὔτε τις τῶν μεγάλων φυσιοδιφῶν καὶ ἐπιστημόνων γνωρίζομεν τὰ μυστήρια τῆς βλαστήσεως τοῦ δένδρου, εἰς οὗ παρήχθη ὁ εὐχυμος καρπὸς ἢ τὸ ὠραῖον ἄνθος ἢ τὸ θεραπεῦον τὴν νόσον φάρμακον, καὶ οὐδεὶς τῶν διερευνώντων τοὺς νόμους τῆς φύσεως διεφώτισε τὸ μυστήριον τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ ἀπονεκρώσεως τοῦ ριπτομένου ἐν τῇ γῇ σπόρου καὶ τῆς ἐκ τοῦ θανάτου ἀναφυομένης φυτικῆς ζωῆς καὶ βλαστήσεως. Ἄλλὰ τί πρὸς ἐμέ; Μὴ διὰ τοῦτο δὲν ζωογονοῦμαι ὀσφραϊνόμενος τὸ ρόδον; ἢ μὴ διὰ τοῦτο δὲν τρέφομαι καὶ διατηρῶ τὰς σωματικὰς μου δυνάμεις τρώγων τὸν ἄρτον; ἢ μὴ δὲν λαμβάνω τὸ φάρμακον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ὑγείας μου;

Τὸ θρησκευτικὸν ἐμοῦ συναίσθημα πληροῦται ἐν τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις τοῦ Ἰησοῦ, πᾶσαι δ' αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις καὶ ἰκανότητες ἀνυψοῦμεναι εἰς ὑπερφυεῖς ὀρίζοντας ἐπὶ τοῖς θεσπεσίοις ῥήμασι μετ' ἐμπνέουσι πεποιθήσεις ἀσαλεύτους καὶ πίστιν ἀκράδαντον. Καί ὅτε παριστάμενος διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς διανοίας ἐνώπιον τοῦ μυστηριώδους δράματος τῆς σταυρώσεως ἀκούω τοὺς λόγους τῆς συγχωρήσεως καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν σταυρωτῶν δεήσεως, τότε δὴ προσέρχομαι ἐνώπιον τοῦ Θεανθρώπου καὶ ἀσπαζόμενος τοὺς τετραυματισμένους πόδας μεταρσιδοῦμαι διὰ τῶν πτερυγῶν τῆς πίστεως εἰς τὰ ἄδυτα

τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Τὸ μυστήριον εἶνε ἀκατάληπτον, ἀλλ' ἡ πραγματικότης αὐτοῦ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἐμὴν συνείδησιν, πάντοτε δὲ μελετῶν καὶ ἐναβρυνόμενος ἐπὶ τοῖς ῥήμασι καὶ τοῖς ἔργοις τοῦ Ἰησοῦ πείθομαι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ὀρθότητος τῶν πεποιθήσεών μου καὶ περὶ τῆς ἀπολύτου ἀληθείας τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Τὰ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ συνοπτικῶς ἐκτιθέμενα θέλομεν ἀναλύσει ἐν τοῖς ἐπομένοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ἡ ΒΑΣΙΛΕΙΑ Ἡ ΕΜΗ ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΤΟΥΤΟΥ

I

Ἄνεφικτον εἶνε τὸ ὕψος, ἀπαράμιλλος ἡ περιεκτικότης, θεῖον ὄντως καὶ ἐξάισιον τὰ διανοήματα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ διατυπωθείσης Κυριακῆς προσευχῆς. Εἶνε ἡ προσευχὴ πάσης ἐποχῆς, πάσης περιστάσεως, πάσης χώρας. Κατάλληλος διὰ τὰ νήπια, πρόσφορος διὰ τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν καὶ διὰ τὸν πρὸς τὸν θάνατον ὀδεύοντα πρεσβύτην, εἶνε ἡ προσευχὴ τοῦ πένητος καὶ τοῦ πλουσίου, τοῦ σοφοῦ, τοῦ ἐργάτου, τοῦ βασιλέως. Συνελθόντες πρόβτινων ἐτῶν οἱ ἀντιπρόσωποι πάντων τῶν θρησκευμάτων εἰς Σικάγον ἤρξαντο, κοινῇ ἀποφάσει, τὰς συνεδριάσεις των διὰ τῆς ἀπαγγελίας τῆς προσευχῆς «Πάτερ ἡμῶν». Ὁλόκληρος βιβλιοθήκη θὰ κατηρτίζετο ἐκ τῶν δημοσιευθέντων εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας συγγραμμάτων πρὸς ἀνάλυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ὀλίγων στίχων, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται τὸ θεῖον ὄντως ἔργον, οὗτινος τὸ μὲν πρῶτον πρὸς

τὸν Πατέρα αἰτήμα εἶνε τὸ, «ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου», τὸ δὲ δεύτερον, «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου».

Ἄγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, σημαίνει ἐνέργειαν ἐξαγνίζουσαν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκκαθαίρουσαν τὰς περὶ Αὐτοῦ γνώσεις καὶ πεποιθήσεις μας, ὅπως τὸ ἐν ἡμῖν συμφυές θρησκευτικὸν συναίσθημα φωτισθῆ καὶ συναίσθανθῆ πάσας τὰς τελειότητας τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἄγιασθήτω τὸ ὄνομά σου ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῆς συναίσθησεως τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Κυρίου, διὰ τῆς λατρείας καὶ δόξης τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τοῦτο δεόμεθα περὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία Σου. Ἐπικαλούμεθα τὴν θείαν ἀντίληψιν ὅπως ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας καὶ ἐνισχύσῃ τὰς ἠθικὰς ἡμῶν δυνάμεις, ἵνα ἀποδεχθῶμεν ἐλευθέρως τὴν ἐπικρατήσιν πάσης θείας τελειότητος καὶ ἐντολῆς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.

Τὸ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς διανόημα δὲν ἦτο νέον, ἀλλὰ διερχόμενον διὰ τῆς καρδίας τοῦ Ἰησοῦ ἐξιδανικεύθη, καθηγιασθῆ καὶ ἀπεθεώθη. Ἄντι τῆς ἐξωτερικῆς καὶ τυπικῆς αὐτοῦ ἐννοίας περιεβλήθη χαρακτηῖρα ὅλων πνευματικὸν καὶ ἐσωτερικόν. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς προσεδόκα τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' οἱ πλείστοι ἀπέδιδον εἰς αὐτὴν τὴν χειραφεσίαν ἀπὸ πάσης ξενικῆς δεσποτείας καὶ τὴν πολιτικὴν ἐπικρατήσιν τῆς κυριαρχίας τοῦ προσδοκωμένου Μεσίου ἐπὶ τῆς οἰκουμένης, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπρέσβευον ὅτι ἡ ὑπὸ πασῶν τῶν ἐθνῶν ἀποδοχὴ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας ἔσται ἡ πραγμάτωσις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλ' ὁ Ἰησοῦς ἀποδοὺς ἐν τῷ διανοήματι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἰδέαν τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ὑπερκοσμίου ἀληθείας καὶ τῆς ἠθικῆς τελειότητος ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, περιέβαλεν αὐτὸ διὰ χαρακτήρων τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀπολύτου πνευματικότητος. Οὐδὲν ἴχνος

πολιτικόν, οὐδείς χαρακτηρ ἔθνικός, οὐδεμία τυπικότης τοῦ νόμου καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας. Ἡ καθολικότης, ἡ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἐπικράτησις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἡ αἰωνιότης ἀρχομένης τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης καὶ ὀδηγούσης εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν καὶ μακαριότητα, εἶνε οἱ χαρακτήρες τῆς βασιλείας, τὴν ἐπεχείρησεν ὁ Ἰησοῦς νὰ ἰδρῦσῃ ἐπὶ τῆς γῆς ὡς προαγγέλου καὶ προοδοποιήσεως τῆς αἰωνίας καὶ ἐπουρανίου.

Συνάναρχος καὶ συναίδιος τῷ Πατρὶ ὁ Ἰησοῦς ἐλάλει περὶ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ὡς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Πατρὸς, ἐνώπιον δὲ τῆς πολιτειακῆς τοῦ Πιλάτου δεσποτείας καὶ ἀντιπροσωπεύσεως τῆς κραταιᾶς Ῥώμης ὁ Ἰησοῦς ἀντέτασσε τὴν ἰδίαν βασιλείαν, τὴν πνευματικὴν, τὴν ὑπερκόσμιον, τὴν αἰωνίαν. Καὶ ἡ μὲν δεσποτεία τῆς Ῥώμης ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῶν στρατῶν καὶ λεγεῶνων τῶν κατακυριευσάντων πᾶσαν τὴν γνωστὴν οἰκουμένην κατέπεσε καὶ διελύθη, ὁ δὲ Βασιλεὺς τοῦ πνεύματος, τῆς ἠθικῆς ἀναπλάσεως, τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀληθείας βασιλεύει ἐπὶ πάντων τῶν ἐκπεπολιτισμένων λαῶν.

Εἶδομεν ἐν τοῖς πρόσθεν ὅτι ὁ Δημιουργὸς ἔθετο ἐν τῇ πνευματικῇ τοῦ ἀνθρώπου ὑποστάσει, πλὴν τῶν λοιπῶν δυνάμεων νοήσεως καὶ ἠθικότητος, τὴν συναίσθησιν τῆς ὑπάρξεως πνευματικοῦ καὶ ἀνωτέρου κόσμου. Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, ὡς καὶ αἱ δυνάμεις τῆς διανοίας, ἀναπτύσσεται ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν παραδόσεων, διὰ τῆς λατρείας, διὰ τῶν φιλοσοφικῶν θεωρημάτων καὶ διὰ τῶν δογμάτων τῶν θετικῶν θρησκειῶν. Ἡ ἐπιδεικτικότης θρησκευτικῆς πίστεως εἶνε ἀκτίς τῆς Οὐρανίου Βασιλείας, τοῦ συνόλου τουτέστι τῶν χαρακτήρων τῆς παντοδυναμίας, τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἀνεξερεινότητος τελειότητος, τῆς ἀπειρου καὶ αἰωνίου μακαριότητος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς εἶλεγε τοῖς Ἰου-

δαίοις, «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν» (α). Ἄλλ' εἰάν τὸ σπέρμα περὶ ὑπάρξεως ὑπέρκοσμου δυνάμεως, τὸ θρησκευτικὸν τουτέστι συναίσθημα, εἶνε συμφυὲς εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐν τῶν στοιχείων τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως, ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἐνίσχυσις αὐτοῦ, ἡ πρακτικὴ αὐτοῦ σπουδαιότης κατὰ τὸν ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον, ἡ ἐπικράτησις ἐν ἐνὶ λόγῳ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἤρτηται ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀπὸ τὴν διδομένην εἰς αὐτὸ διεύθυνσιν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτεξουσιότητος. «Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν κόκκῳ συνάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔσπειρεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ, ὁ μικρότερον μὲν ἐστὶ πάντων τῶν σπερμάτων, ὅταν δὲ αὐξηθῆ μείζον τῶν λαχάνων ἐστὶ καὶ γίνεται δένδρον ὥστε ἔλθειν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ». (β)

Ἄλλὰ πότε ἄρά γε δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἐπικράτησεν ἐν ἡμῖν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; πότε τὸ ἐμφυτον θρησκευτικὸν συναίσθημα δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μεταβληθὲν εἰς δύναμιν πίστεως ἀγιαζούσαν τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν καὶ προσεγγίζουσαν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τελειότητα; ἐν τίσιν ποτὲ σημείοις θὰ γνωρίσωμεν ὅτι ὁ κόκκος συνάπεως μετεβλήθη εἰς δένδρον εὐσκιόφυλλον ἀποφέρον ἀγλαοὺς καρπούς;

Ὁ βλέπων καὶ συναισθανόμενος παντοῦ καὶ πάντοτε τὴν παντοδυναμίαν, τὴν σοφίαν, τὴν ἀγαθότητα καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, — εἰς τὴν γονιμότητα τῆς γῆς καὶ εἰς τοὺς καλυπτομένους ὑπὸ πλουσίων φυτῶν ἀγρούς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὑετῶν καὶ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, — εἰς τὰ ἀπέραντα δάση, ἐν οἷς μυριάδες πτηνῶν ἐξυμνοῦσι τὴν δόξαν τοῦ Δημιουργοῦ, — εἰς τὸν ἀπέραντον ὠκεανὸν τὸν συμβολίζοντα τὸ ἄπειρον, — εἰς τὸν ἀστερόεντα οὐρανὸν καὶ εἰς τὰς κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων, — ὁ συναισθανόμενος τὴν ὑπαρξίν τῆς θείας δυνά-

(α) Λουκᾶς XVII. 21.

(β) Ματθαῖος XIII. 31.

μεως ἐν ταῖς οἰκογενειακαῖς αὐτοῦ καὶ κοινωνικαῖς σχέσεσι καὶ τῇ ἰδίᾳ συνειδήσει ἐνισχυούσης αὐτὸν ἐν τοῖς ἔργοις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐθελουσίας, ἀποτρεπούσης δὲ ἀπ' αὐτοῦ πονηροῦς λογισμοῦς, σκέψεις καὶ ὁρμὰς ἐγωισμοῦ, — ὁ τὸν πλησίον ἀγαπῶν καὶ βοηθῶν, συγχωρῶν δὲ τοὺς μισοῦντας καὶ καταβάλλων τὰ ἔργα αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ὡς πολίτης τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐναποτεθεὶς κόκκος ὑπερκοσμίου συναισθήματος βλαστήσας καὶ καρποφορήσας συνεπλήρωσε τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν τελειότητα καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἄξιον τῆς μετὰ θάνατον μακαριότητος ἐν τῇ αἰωνίῳ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν.

Καὶ τοιοῦτον ἐν μέσῳ τῆς ἀνθρωπότητος ἐπεχείρησεν ἔργον ὁ Ἰησοῦς. Ἄμα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου προεκήρυξε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ παραστὰς ὡς Βασιλεὺς καὶ Κύριος ἐν αὐτῇ, «ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (α). Εἰς δὲ τοὺς μαθητάς ἔλεγεν ὅτι πᾶσα ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἀπέστειλε δὲ αὐτοὺς ὅπως κηρύξωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (β). Καὶ πρὸ τῆς Ἀναλήψεως ἀποτεινόμενος τοῖς μαθηταῖς, ἐδίδασκε τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (γ). Οἱ δὲ μαθηταὶ πληροῦντες τὴν ἐντολὴν τοῦ Διδασκάλου ἐκήρυσσον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τὰ περὶ τῆς Οὐρανίου βασιλείας ἀρχομένης ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης διὰ τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνορθώσεως (δ).

II

Ὁ Ἰησοῦς ἐπελάβετο τοῦ ἔργου τῆς ἰδρύσεως τῆς θρησκείας τοῦ πνεύματος, τοῦ ἐξαγνισμοῦ τῶν δημοσίων ἡθῶν, τῆς ἐξαγιασέως τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν σχέσεων, τῆς

(α) Μάρκος I. 14.

(β) Ματθαῖος X. 7.

(γ) Πράξεις Ἀποστόλων I. 3.

(δ) Πράξεις Ἀποστόλων XXIII. 31.

ἀποκαταστάσεως ἐν ἐνὶ λόγῳ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἶχε διαφθαρῆ ἐν μέσῳ τῶν μυθολογικῶν θρησκευμάτων, ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐπικούρου καὶ Λουκρητίου τὰ δημόσια ἤθη εἶχον καταπίσει εἰς κτηνώδη διαφθοράν, ἧς οὐδὲ τῶν ἀγρίων καὶ βαρβάρων φυλῶν ὑπῆρξεν ὁμοία ἢ παραπλησία.

Ἰχνη ἐξωτερικῆς λατρείας χρησιμεύοντα ὡς μαρτύριον μᾶλλον τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συμφοῦς τῆς ὑπερκοσμίου συναισθήσεως ἢ ὡς σύνδεσμος αὐτοῦ μετὰ τῆς θείας δυνάμεως. Οἱ Θεοὶ δὲν ἦσαν τὰ ἀνώτερα ὄντα ἰδεώδους ἀγαθότητος καὶ παντοδυναμίας, ἀλλ' ἐπινοήσεις τῆς φαντασίας, τὰς ὁποίας ἕκαστος ἐδύνατο νὰ μορφώσῃ καὶ πολλαπλασιάσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν. Οἱ αὐτοκράτορες ζῶντες μὲν ἐθεοποιοῦντο, μετὰ θάνατον δὲ μετεβάλλοντο καὶ εἰς ἀγάλματα θεῶν, καὶ ἐκάστη οἰκογένεια ἐδημιούργει ἕνα νέον θεόν. Σοφισταὶ ἀντὶ φιλοσόφων ἐπεσκίασαν τὸν ὀρίζοντα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης, ὁ δὲ σκεπτικισμὸς καὶ αἱ θεωρίαι τῶν ὑλοδοξούντων κατέκτησαν πάντων τὰς διανοίας, ἡ δὲ διαφθορὰ ἐπλεόνασεν ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτων διδασκαλιῶν. «Οὐδεὶς πλέον γίνεται λόγος, ἔγραφεν ὁ Λακτάντιος, περὶ μορφώσεως ἡθῶν οὐδὲ ζητεῖται ἡ ἀλήθεια, πάντες δὲ ἀσχολοῦνται εἰς ἐορτὰς καὶ λατρείας ὀρώσας τὸ σῶμα, ἐν αἷς οὐδὲν μέρος ἔχει ἡ ψυχὴ.» Ἡ μέθη, ἡ ἀρπαγὴ, ἡ μοιχεία, ἡ ὀργή, ἡ ἐκδίκησις ἐθεοποιήθησαν, ἡ δὲ πορνεία ἀπέτελει στοιχεῖον τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης. Τὰ μυστήρια τοῦ Πριάπου παρίσταντο εἰς τοὺς ναοὺς, οἱ δὲ ναοὶ τῆς Κορίνθου διετήρουν χιλίας ἑταίρας. Εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὰς ἡδονὰς συνεκεντρώθη πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη ἐνεργότης, αἱ δὲ ἀίσχρότητες τοῦ ἀσελγοῦς ἔρωτος ἀνεπλήρωσαν τὴν ἔλλειψιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων κατηρτίζοντο ἐκ δούλων, ἐφ' ὧν οἱ κύριοι εἶχον τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Πολλῶν ὁ φίλος τοῦ Αὐγούστου διετῆρει τὰ ζῶά του μὲ τὰς σάρκας τῶν γεγηρακῶτων

δούλων, ὁ δὲ συγκλητικὸς Φλαμίνιος διέταξε νὰ θανατωθῆ εἰς τῶν δούλων του, ὅπως δώσῃ θέαμα εἰς ἓνα τῶν φίλων του μὴ ἰδόντα φονευμένον ἄνθρωπον. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον δὲν ἐθεωροῦντο ὡς ἄτοπα, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν νόμων ἐκυροῦντο, διότι οἱ δούλοι ποῦ *tam viles quam nulli sunt*. Τὰ τῶν μονομάχων καὶ θηριομάχων καὶ αἱ φρικώδεις παραστάσεις τῆς χύσεως ἀνθρωπίνου αἵματος πρὸς τέρψιν καὶ ἡδονὴν περιγράφονται ὑπὸ πάντων τῶν ἱστορικῶν. Ὁ Τραϊανὸς θριαμβεύσας κατὰ τῶν Δακῶν διέταξε πανηγύρεις, καθ' ἃς ἠγωνίσθησαν δέκα χιλιάδες μονομάχων κατὰ δέκα χιλιάδων θηρίων. Ἡ οἰκογένεια καὶ ὁ γάμος ἐν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Ῥώμῃ ἦσαν πρόσκαιροι δεσμοὶ ἀκολασίας καὶ ἀτιμώσεως. Ὁ Ζεὺς ἐμαστιγώνετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ὁ Κλαύδιος ἀπεθεώνετο ἐν τῇ συγκλήτῳ. Ὅταν κύριός τις ἐφονεύετο καὶ δὲν ἀνεκαλύπτετο ὁ φονεὺς, κατεδικάζοντο εἰς θάνατον πάντες οἱ δούλοι αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκές τῶν.

Ὁ Νέρων καὶ ἄλλοι αὐτοκράτορες διήρχοντο τὰς ὁδοὺς τῶν πόλεων ἐφ' ἀμάξης μετὰ τῶν γυμνῶν ἑταιρῶν καθ' ἃς ἡμέρας ἐτελοῦντο αἱ ἀνθρωποθυσίαι εἰς τοὺς θεοὺς. Ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς Ῥώμης καὶ πάσης χώρας κατὰκτηθείσης ἦτο χάος πάσης ἀσεβείας, πάσης κακίας καὶ παντὸς κακουργήματος μηδὲνως περιστελλομένου ἐκ τῆς κοινῆς γνώμης ἢ ἐκ τῶν μυθολογικῶν θρησκευμάτων. Ὁ Σενέκας, ἔλεγεν, ὅτι τὰ ἐγκλήματα περιπατοῦν ἐντὸς τῶν πόλεων μὲ ὑψηλὴν κεφαλὴν, ὁ Ρενὰν βεβαιοῖ ὅτι ἡ Ῥώμη ὑπῆρξε σχολὴ ἀνηθικότητος καὶ ἀπανθρωπίας, ὁ δὲ Χιούμ βεβαιοῖ ὅτι, «εὐκόλον θὰ ἦτο νὰ ἐξεύρωμεν ἐν Ἀθήναις τὸν αἰμομίκτην, τὸν πατροκτόνον, τὸν ἀσελγῆ, τιμώμενον ἐν τῇ ζωῇ καὶ μετὰ θάνατον διὰ βωμῶν καὶ ἀγαλμάτων» (α).

Τοιαύτη ἦτον ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις κοινωνίας ἀνευ Θεοῦ καὶ ἀνευ θρησκείας ὀρειλομένη εἰς τὰς διδασκαλίας τοῦ Ἐπικούρου καὶ Λευκρητίου οὐδὲνως διαφερέουσας τῶν ση-

(α) Hume Δοκίμιον. Τόμος Β' σελίς 419.

μερινῶν θεωρημάτων τοῦ Βύγνερ καὶ Λέκελ, ἐξ ὧν σώζει τὸν πολιτισμὸν ἢ χριστιανικὴ πίστις

Τίς θὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς κινδυνεύουσας ἀνθρωπότητος καὶ τίς θὰ ἐμπνεύσῃ νέαν ζωὴν ἠθικῆς ἀναγεννήσεως εἰς τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τῇ διαφθορᾷ γεγηρακότα σώματα τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἑλλάδος; Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος ἀνεδέλχθη ἀσθενῆς καὶ ἀνίκανος πρὸς ἠθικοποίησιν καὶ αὐτῶν τῶν πρώτων μαθητῶν. Ὁ Ἰουδαϊσμός εἶχε μεταβληθῆ ὑπὸ μὲν τῶν Σαδουκαίων εἰς ὑλοδοξίαν, ὑπὸ δὲ τῶν Φαρισαίων εἰς θρησκευμα ἐξωτερικῶν τύπων καὶ ἐορτῶν μεταβολῶν τὴν προσδοκίαν τοῦ Μεσίου εἰς πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν ἐμφάνισιν βασιλέως μέλλοντος νὰ δεσπόσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ πολιτικὴ τῆς κραταιᾶς Ῥώμης δύναμις ἦτον ἡ πηγὴ πάσης κακίας καὶ πάσης διαφθορᾶς. Τίς λοιπὸν ἔσται ὁ λυτρωτής, τίς δὲ ὁ σωτὴρ τοῦ ἀποκτηνωθέντος ἀνθρωπίνου γένους;

Ὁ Πλάτων ἐπὶ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ἀπεκρίνατο ὅτι μόνη ἡ θεία πρόνοια περιβάλλουσα ἓνα τῶν θνητῶν δι' ἐκτάκτων δυνάμεων θὰ ἐδύνατο νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἀνθρωπότητα περὶ τῶν αἰώνιων προβλημάτων καὶ νὰ διασώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὸν ἠθικὸν θάνατον, οἱ δὲ προφῆται τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ προεφήτευσαν τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἀπαξ-ἀπάσα εἶχε προαίσθησιν τινα τῆς ἐμφανίσεως θείας δυνάμεως ἐπὶ τῆς γῆς πρὸς διαφώτισιν τῆς διανοίας, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν νόμων τῆς ἠθικότητος καὶ πρὸς ἴδρυσιν θρησκευματος ἀπολυτροῦντος τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τοῦ ρύπου τῆς ἁμαρτίας.

Ἀπομακρύνετε ἐπὶ μικρὸν, ἀναγνώσται, ἀπὸ τὴν μνήμην καὶ ἀπὸ τὴν διάνοιαν πάσας τὰς γνώσεις περὶ Χριστιανισμοῦ καὶ πάσας τὰς χριστιανικὰς πεποιθήσεις καὶ παραδόσεις. Ὑποθέσατε πρὸς στιγμὴν ὅτι ἐνώπιον τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς πανωλεθρίας, εἰς ἣν περιέπεσεν ἡ ἀνθρωπότης μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τὴν ἀναπτυχθεῖσαν δύναμιν τῆς Ῥωμαϊκῆς διαφθορᾶς καὶ ἀλήθεως

βαρβαρότητος, παρουσιάζετο ἀπλούς τέκτων εἰς ἄστημόν τινα πόλιν καὶ ἀνελάμβανε τὸ ἔργον τῆς θρησκευτικῆς, τῆς ἠθικῆς, τῆς κοινωνικῆς ἀνορθώσεως συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐπεχειρεῖν ἂν ἀντικαταστήσῃ εἰς τοὺς θεοὺς τῶν εἰδώλων καὶ τῆς μύθολογίας τὸν Θεὸν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης, — εἰς τοὺς θεσμοὺς τῆς δουλείας τὴν ἰσότητά πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων, — τὴν αὐτοθυσίαν καὶ εὐσπλαγχνίαν ὑπὲρ τοῦ πληθῆος εἰς τὴν βαρβαρότητα τῶν ἀνθρωποθυσιῶν, — τὸ μεγαλεῖον τῆς ταπεινώσεως εἰς τὸ μεγαλεῖον τῶν ἡγεμονικῶν θρόνων, — τὴν Βασιλείαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τὴν βασιλείαν τῆς κακίας, τοῦ πάθους, τῆς ἡδυπάθειας καὶ τῆς διαφθορᾶς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὑποθέσατε ὅτι ὁ τοιοῦτον ἀναλαβὼν ἔργον ἀπαγγέλλει ῥήματα τοιοῦτου ὕψους, εἰς ὃ οὐδεὶς οὐδέποτε προσήγγισε ῥήτωρ ἢ φιλόσοφος, πρὸ ἢ μετ' αὐτόν, καὶ λόγους ἐγείροντας τὴν ἐκπληξιν τῶν ὄχλων, τὸν θαυμασμόν πάσης μεγαλοφυΐας καὶ τὸν ἠλιγγόν τῶν ἐπιστημόνων, — ὑποθέσατε ὅτι ὁ παραστάς οὗτος Σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος ἀσήμους τινὰς ἔσχε μαθητάς, ἐπήγειρε δὲ κατ' αὐτοῦ πάσας τὰς κοινωνικὰς δυνάμεις καὶ ἐξουσίας κηρύξας δόγματα θρησκείας καὶ ἠθικότητος ἀντιστρατευόμενα πρὸς πάντα τὰ συμφέροντα τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς. Ὡς βλέπετε, ἀναγνώσται, δὲν σᾶς ὁμιλῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ θαυμάτων ἐπὶ τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἀλλὰ περὶ γεγονότων ἱστορουμένων ὑπὸ τῶν πολεμίων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δυναμένων νὰ ἐξελεγχθῶσιν ἀπὸ πάντας ἡμᾶς. Ὑποθέσατε ὅτι ἐνώπιον τῶν ρημάτων τοῦ τέκτονος ἡ ἀρχαία τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφία ἢ ἐπικρατήσασα ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν πάσῃ τῇ γνωστῇ οἰκουμένῃ, προσπίπτει καὶ μεταποιεῖται καὶ προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας τῆς εἰς τὴν διδασκαλίαν, εἰς τὴν ἀνθρωπολογίαν, εἰς τὴν μεταφυσικὴν τοῦ μὴ ἔχοντος ἀνθρωπίνην σοφίαν. Ὑποθέσατε ὅτι πρὸ τῆς ἀποπνεούσης ἠθικῆς δυνάμεως ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἐφ' οὗ ἀνηρτήθη ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας

ὑποκύπτει πᾶσα πολιτικὴ ἐξουσία καὶ διασώζεται ὁ πνέων τὰ
 λοιπὸν ἀρχαῖος ἑλληνισμὸς ἐπὶ δὲ τῶν θρόνων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς
 βασιλευσάντων ἀνυψοῦται ὡς σύμβολον εὐλαβείας ἢ ἀπεικόνισις
 τοῦ ξύλου τῆς σταυρώσεως. Ὑποθέσατε ὅτι νέος κόσμος καὶ
 νέα ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ δημιουργεῖται ἐπὶ τῆς γῆς βάσει
 ἔχουσα τὰς ἀρχὰς τοῦ Ναζωραίου καὶ ὅτι εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ
 ἐπίστευσαν οἱ σύγχρονοι καὶ πολέμιοι αὐτοῦ Παῦλος καὶ οἱ
 ἐγκρατεῖς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτὸν
 ἐπιφανέστες μεγαλοφυεῖς ἄνδρες ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἑκατομμύρια
 ἀναρίθμητα θνητῶν ἀπεδέχθησαν τὸ ὑπ' αὐτοῦ θεμελιωθὲν θρη-
 σκευμᾶ. Ὑποθέσατε ὅτι πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ ἐξουσίαι ἐγείρουσι
 κατ' ἀρχὰς ἰσχυρὰν καταδίωξιν κατὰ τῶν ἀποδεχομένων τὴν
 πίστιν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὅτι μετὰ πᾶσαν δίωξιν
 ἡ πίστις ἐξαπλοῦται καὶ ἐνισχύεται. Ὑποθέσατε ὅτι ἐπ' ὄνο-
 ματι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων νέος Καϊάφας, ὁ
 Βολταῖρος, ἐπεγείρει πόλεμον ἐξοντώσεως κατὰ τῆς χριστιανι-
 κῆς πίστεως καὶ μετὰ τῶν εἰσπληρατουμένων ἐκ τῆς ὑλοδο-
 ξίας πνευμάτων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος νέαν ἐπιχειρεῖ σταύρωσιν τοῦ
 Ἰησοῦ κατεδαφίζων τὰ σύμβολα τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης καὶ
 ἀφοσιώσεως κλείων τοὺς ἐγερθέντας ναοὺς πρὸς τιμὴν καὶ λα-
 τρείαν αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν ἐρειπίων ἐν οἷς ἐτάφη
 τὸ πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα καὶ πάλιν ἀνέστη, καὶ οἱ ναοὶ ἠνεώ-
 χθησαν καὶ οἱ κήρυκες τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐπολλαπλασιάσθησαν
 καὶ τὰ ἐξοχώτερα πνεύματα τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ ἐπεχείρησαν
 τὴν ἀπολογία τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐν τῷ μέσῳ
 τῆς μεγάλης πρωτεύουσῆς ἠγέρθη τὸ μεγαλοπρεπέστερον τοῦ
 αἰῶνος μνημεῖον πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ τῆς Μαρίας εἰς ὃν ὑπὸ
 σύμπαντος τοῦ λαοῦ ἀπεδόθη ἡ σωτηρία τῆς Γαλλίας. Ἐάν
 πᾶσαι αὗται αἱ ὑποθέσεις εἴνε γεγονότα ὑπὸ οὐδενὸς ἀμφισθη-
 τούμενα, τίνα ἰδέαν ἐγείρουσιν εἰς τὴν ἡμετέραν συνείδησιν
 περὶ τοῦ χαρακτήρος, περὶ τῆς ὑποστάσεως, καὶ περὶ τῆς ἐπι-
 φανείας τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, τίνας δὲ ἰδέαι, τίνα δὲ συναι-

σθήματα και τίνες σχέψεις ἐγείρονται ἐν ἡμῖν ἐνώπιον τοῦ ἐπιχειρηθέντος ἔργου τῆς ἐπὶ τῆς γῆς ἰδρύσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἐν μέσῳ τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κατακλυσμοῦ ; Δὲν ἐγείρεται ἄρα γε κατὰ τὴν ὄραν ταύτην ἀπλοῦν διανόημα καὶ ἀπλῆ σχέψις ὅτι ὁ Δημιουργὸς ὁ προνοήσας περὶ τῆς συντηρήσεως τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἐλαχίστου τῶν πτηνῶν καὶ τῆς σωματικῆς τοῦ ἀνθρώπου υπάρξεως δὲν θὰ ἐγκατέλειπε τὸν ἀνθρώπον ἐν τῇ ἀπώλειᾳ καὶ τῇ ἀποκτηνώσει ; Ἡ θεία πρόνοια δὲν θὰ ὑπεδοῆθαι τὸν ἀνθρώπον διὰ μέσων μὴ ἀποστερῶντων αὐτὸν τῆς αὐτεξουσιότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν πράξεών του, ἀλλὰ διαφωτιζόντων καὶ ἐνισχυόντων αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ἀνατραπίσης τάξεως τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου ; Οἱ λόγοι καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν πηγάζοντα ἀποτελέσματα κατὰ τὴν ἐλευθέραν τοῦ ἀνθρώπου ὄρασιν καὶ κατὰ τὸν ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον δὲν ἀποδεικνύουσιν ἄρα γε ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπῆρχεν ἀρχὴ ἐνεργείας ὑπερτέρα τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως ; Πρὶν ἢ ἀπαντήσητε, ἀναγνώσται, ἐπὶ τῶν τιθεμένων τούτων ἐρωτημάτων εἰς τὴν ὑμετέραν συνείδησιν, ἀκολουθήσατέ με κατὰ τὴν μελέτην τινῶν ἐκ τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἰδεῶν, ἅτινα δύνανται νὰ ὀδηγήσωσιν ὑμᾶς εἰς κρίσεις ὀρθὰς καὶ εἰς πεποιθήσεις σωτηρίας ἠθικῆς προόδου καὶ τελειότητος, εἰς τὴν βασιλείαν ἐν ἐνὶ λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ἰ΄

**«ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ ἃ ΕΓΩ ΛΕΛΑΛΗΚΑ ὙΜΙΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΣΤΙ
ΚΑΙ ΖΩΗ ΕΣΤΙ»**

Ἰωάν. VI. 68.

«Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνευμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστίν.» Οἱ λόγοι οὗτοι, οἵτινες θὰ ἦσαν λόγοι ἀλαζόνοσ ἐκφε-

ρόμενοι ὑπὸ αἰουδήποτε θνητοῦ, ἀποτελοῦσιν ἀπεναντίας θαυμασίαν ἀπεικόνισιν ἐξαισίας πραγματικότητος καὶ ἀληθείας ἀπαγγελθέντες ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἐπιχειρεῖ ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀνακαινίσιν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, πρὸς ἐγκαινισμὸν νέας ζωῆς καὶ πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας εἶδει νὰ εἰσχωρήσῃ ἐν τῇ συνειδήσει πάντων ἡ νέα θεολογικὴ καὶ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλὰ διὰ τίνος ἀνθρωπίνου μέσου καὶ τρόπου, μηδὲν ἄλλως μεταβάλλοντος τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου, θὰ μετεδίξετο ἡ διδασκαλία αὕτη κατὰ τρόπον πρσιτὸν εἰς τε τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς ἀπλουστέρους καὶ εἰς τοὺς ὄχλους καὶ τοὺς λαοὺς τῆς γῆς; Αἱ καλαὶ τέχναι ἡ ζωγραφικὴ, ἡ μουσικὴ, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐκδηλοῦσι τὰ συναισθήματα τοῦ ἀριστοτέχνου καὶ ἐπεγεύρου εἰς τοὺς βλέποντας ἢ ἀκούοντας ἐντυπώσεις σεβασμοῦ, μεγαλωσύνης, θαυμασμοῦ, ἀλλ' αἱ μεταβολαὶ τῶν πεποιθήσεων αἱ γνώσεις περὶ τῶν ὑπερκοσμίων, ἡ ἀντικατάστασις τῆς θρησκείας τοῦ πνεύματος εἰς τὰς τερατώδεις πεποιθήσεις τῆς πολυθείας, διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου μόνον ἢ διὰ τοῦ καλάμου δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσι. Καὶ ἐνταῦθα ἀρχονται αἱ δυσχέρειαι. Τίνι τρόπῳ τὰ περὶ Θεοῦ καὶ ψυχῆς καὶ τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος σχέσεων μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ θὰ ἐκδηλωθῶσι πρὸς κοινὴν κατάληψιν; Τίς ἐστὶν ὁ λόγος τῶν συναισθημάτων τῆς εὐτελείας καὶ τῆς νέας θρησκευτικῆς δημιουργίας; Εἰς, πρῶτος καὶ μόνος, εἰσήγαγεν ἐπὶ τῆς γῆς γλῶσσαν εἰς πάντας ἀρμόζουσαν, πρῶτος δὲ καὶ μόνος καὶ τελευταῖος ἐδίδαξε τὰς ὑψηλότερας ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀληθείας καὶ τὰ ἐμβριθέστερα ψυχολογικὰ διανοήματα καὶ τὰ ιδεώδη ἠθικὰ παραγγέλματα δι' ὄφους ἀπλουστάτου, διὰ τρόπων τοῦ καθημερινοῦ βίου καὶ διὰ θαυμασίων παραβολῶν. Εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ ματαίως θὰ ἐκζητήσῃτε τὴν εὐγλωττίαν τοῦ Δημοσθένους, τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Σωκράτους,

τὴν ἐπιστήμην τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ τὸ ἐπαγωγὸν τῆς γλώσσης τοῦ Πλάτωνος. Ὡρατοὶ ἀληθῶς καὶ κλασικῆς τέχνης εἶνε εἰ λόγοι τῶν μεγαλοφυῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, ἀλλ' οὔτε τοὺς μαθητὰς ἐφώτισαν οὔτε τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν λαῶν μετέβαλον. Ἡ τελεσφόρος λαμπηδὼν ἐκπορεύεται ἐξ ἄλλης πηγῆς, τὸ δὲ πνεῦμα μεταδίδεται καὶ ἀφομοιοῦται ὑπὸ τοῦ μὴ κατέχοντος ἐπιστήμην ἢ τέχνην, ἡ δὲ ζωὴ καὶ ἡ μεταβάλλουσα δύναμις τὸν βροῦν τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος ἔγκειται εἰς τοὺς ἀφελεῖς, ἀτέχνους καὶ ἀπερίττους λόγους τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ λόγοι του εἶνε ῥήματα πνεύματος καὶ ζωῆς, διότι ἐν ἐκάστη φράσει ὑπάρχει μία ἰδέα, ἰδέα ἐμβριθῆς, ἰδέα πρωτότυπος ἐκπερισμένη δι' ἀπλουστάτου τρόπου διανοίγοντος ἐνώπιόν σου ἀπεράντους ὀρίζοντας. Οὐδὲν κενόν, οὐδὲν πρὸς τέρψιν λεγόμενον, οὐδὲν πρὸς ἐπίδειξιν. Πᾶσα λέξις ἀποπνέει ἀγιότητος αἴσθημα καὶ πᾶσα φράσις παράγει ἀνεξάντλητον πλοῦτον εὐγενῶν πόθων καὶ ὑψηλῶν διανοημάτων, εἰς ἃ οὔτε ἡ ἐπιστήμη οὔτε ἡ φιλοσοφία τῶν παρελθόντων καὶ νεωτέρων αἰώνων προσήγγισαν. « Ἄς προάγεται ἡ παιδεία, ἔλεγεν ὁ Γαῖτε εἰς τὸν Ἐνκερμαν, ἄς εὐρύνηται ὁ κύκλος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἄς βαίνη ὅσον ἂν θέλη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· οὐδέποτε θὰ ὑπερβῇ τὸ ἀπαστρέπτον καὶ φεγγοβολοῦν ὕψος τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ. » Διότι ὁ Ἰησοῦς δὲν διδάσκει ὡς οἱ διδάσκαλοι τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἀποκαλύπτει, δὲν ἐκζητεῖ τὴν ἀλήθειαν διαλεκτικῶς, διότι ἐκεῖνος εἶνε ἡ ἀλήθεια. Ἄνευ σκέψεων, ἄνευ ἀναλύσεων, ἄνευ ἀμφιρρεπείας ἀποκαλύπτει τὰ περὶ Θεότητος, τὰ περὶ ψυχῆς καὶ προσορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τὰ περὶ ἠθικῆς καὶ τὰ περὶ μελλούσης ζωῆς καὶ φωτίζει καὶ πείθει καὶ κατακτᾷ τὰς καρδίας καὶ τὴν ἀφροσύνην τῶν ἀκρωμένων. Δὲν διδάσκει ἀφηρημένους ἰδέας οὐδὲ φιλοσοφίας θεωρήματα, ἀλλὰ διδάσκει τὴν ἐμβριθεστέρην τῶν φιλοσοφιῶν καὶ διανοίγει τὰς πύλας τοῦ ἰδεώδους καὶ πνευματικοῦ κόσμου διὰ φράσεων καταπληκτικῆς περιεκτικότητος καὶ γονιμότητος ἀπεί-

ἀπὸ τῆς πολιτειακῆς δράσεως ἐπιδεικνύει τὸ νόμισμα τοῦ Καίσαρος προσεπιλέγων, «τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». — Ὅπως ταπεινώσῃ τοὺς περὶ τῆς ἰδίᾳς ἀρετῆς ὑψηλοφρονούντας καὶ διδάξῃ τοὺς τρόπους, καθ' οὓς πρέπει νὰ ἐπαναφέρωμεν τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐπὶ τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἐγείρεται ὑπερασπιστὴς τῆς διωκομένης γυναικὸς καὶ στρεφόμενος πρὸς τοὺς διώκτας ἔλεγεν, «ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος ἐπ' αὐτὴν τὸν λίθον βαλέτω», πρὸς δὲ τὴν γυναῖκα, «ὑπάγε καὶ μηκέτι ἀμάρτανε.» — Κατηγορούμενος ὡς συνδειπνήσας μετὰ ἀμαρτωλῶν «εἰ ἀσθενεῖς, εἶπεν, ἔχουσιν ἀνάγκην ἰατροῦ». — Καταδικάζων τὰς θρησκευτικὰς ἐκδηλώσεις, ὅσαι δὲν ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὰ ἔργα ἐδίδασκεν ὅτι, «οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε Κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.» — Καταδικάζων τὴν ὑποκρισίαν τῶν Φαρισαίων ἔλεγε· «Φαρισαῖτε τυφλέ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν.» — Καταδικάζων τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ πάντα τὰ μυθολογικὰ θρησκευτάματα εἶπε πρὸς τὴν Σαμαρίτιδα, «πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.» — Ἀπὸ τὸν ἀγροτικὸν βίον ἐλάμβανε πολλάκις τὰς παραβολὰς καὶ ἑξομοιώσεις, αἵτινες διηκόλουν εἰς πάντας τὴν κατάληψιν τῆς διδασκαλίας του. — Τὰ ψυχολογικὰ θεωρήματα, διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ σπορέως. Τὸ ἄγονον τῆς ὑπάρξεως τῶν ὀκνηρῶν, ἀπὸ τῆς ξηρανθείσης συκῆς. Τὸν χαρακτήρα τοῦ συνδέοντος δεσμοῦ τὸν πιστὸν μετὰ τῆς προσωπικότητός του, διὰ τοῦ κλήματος τῆς ἀμπέλου. Τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς βλαστήσεως τοῦ σπόρου. Τὴν πονηρὰν εἰσήγησιν εἰς τὰ καλῶς ἀνατραφέντα παιδία, μετὰ τὴν σπορὰν τῶν ζιζανίων ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου. — Ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν καὶ οἰκογενειακὸν βίον ἐλάμβανε ζώσας σκηναὺς πρὸς εὐχερεστέραν κατάληψιν τῶν ὑψηλοτέρων διανοημάτων. — Τὰς παραβολὰς τοῦ Σαμαρίτου,

— τοῦ ἀσώτου, — τοῦ πονηροῦ θανειστοῦ, — τοῦ εἰκοδεσπότου καὶ τῶν γεωργῶν, — τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου. — Ὡς δὲ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ ἦνοῦτο τὸ θεῖον μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, οὕτω καὶ τὰ ὑπερκόσμια διανοήματα καὶ αἱ σπουδαιότεραι θεολογικαὶ καὶ ἠθικαὶ διδασκαλίαι περιβάλλονται διὰ δημῶδους καὶ ἀπερίττου γλώσσης, προσεγγίζουσιν ἅμα εἰς τὴν γῆν καὶ αἰωροῦνται εἰς τὰ ὕψη καὶ ἐκδηλοῦνται διὰ παραστάσεων καὶ τρόπων διαφωτιζόντων αὐτὰ καὶ ὑπὸ πάντων νοουμένων. Τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμοιάζει ὡς τὸ ἄλας τῆς γῆς, ὡς τὸ φῶς τῆς λυχνίας τὸ λάμπον πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, — ὅπως διδάξῃ τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας λέγει, εἰ δὲ ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς σκανδαλίζει σε, ἐξέλε αὐτόν, — ὅπως διδάξῃ μέχρι τίνος ἀπομακρύνεται ἡ διδασκαλία τῆς χάριτος καὶ τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὰ παραγγέλματα τῶν καινῶν νόμων, ἤκούσατε, ἔλεγεν, ὅτι ἐρρήθη ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅστις σὲ ῥαπίζει εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, — καταδικάζων τὴν γενομένην ἐλεημοσύνην πρὸς τὸ θεαθῆναι, ἔλεγεν, ὅταν ποιῆς ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Σπανίως ἐδίδασκεν ἐν τῇ συναγωγῇ, ἀλλ' εἰς τὸ ὑπαιθρον, εἰς πλοιαρίον, εἰς τοὺς ἀγρούς, εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὴν οἰκίαν φίλου ἢ εἰκοδεσπότου, παρ' οὗ ἐξενίζετο. Ἦτο ποταμὸς καταλείπων μίαν ὑψηλὴν ἰδέαν, ἐν θεῖον παράγγελμα ἠθικότητος, μίαν πράξιν ἀγιότητος ἢ ὑπερφουῶς δυνάμεως ἀφ' ὅπου διέρρει. Πάντα τὰ ῥήματα τοῦ Ἰησοῦ εἶναι πνεῦμα καὶ ζωὴ, ἀλλ' ὡς διακρίνονται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἀστέρες τινὲς ἀπὸ τοὺς λειπούς, οὕτω καὶ τινες τῶν πολυτίμων πνευματικῶν καὶ ζωοπαρόχων θησαυρῶν τοῦ Εὐαγγελίου παρίστανται εἰς τὴν διάνοιαν καὶ συνείδησιν ἡμῶν ὡς ἐξέχοντες καὶ διεγείροντες μετὰ μείζονος ἐντάσεως τὸν θαυμασμόν, τὸ θάμβος καὶ τὴν πίστιν τῶν ἐκζητούντων τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναι-

σθήματος. Θ' ἀποσπάσωμεν ἐν τῇδε τῇ συγγραφῇ τινὰς τῶν θησαυρῶν τούτων προκαλοῦντες ἐπ' αὐτῶν τὴν θεοσεβῆ μελέτην τῶν ἀναγνωστῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους Αἰαλῆ

I

Ὁ μέγας τοῦ αἰῶνος ποιητῆς καὶ πολιτειολόγος Λαμαρτινὸς ἔγραφε, «δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον μία ἠθικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀλήθεια μὴ περιεχομένη ἐν σπέρματι εἰς ἓνα τῶν στίχων τοῦ Εὐαγγελίου. Πᾶν ὅ,τι καλὸν ὑπάρχει ἐν τῷ σημερινῷ πολιτισμῷ εἶναι ἢ πραγμάτωσις τῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου.» (α) Τὴν κρίσιν ταύτην ἐπιδοκιμάζων ὁ περικλεῆς νεομωδοδασκαλὸς Τρολὸν ἐπεράτωσε τὰς πολυχρονίους περὶ τοῦ Δικαίου μελέτας του διὰ τῶν ἐξῆς. «Ἡ χριστιανικὴ φιλοσοφία εἶνε ἡ βάσις τοῦ νεωτέρου Δικαίου. Ἡμεῖς ζῶμεν ἐν αὐτῇ μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἐπέζησαν εἰς τὰ εἰρήπια τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ρωμαϊκοῦ κόσμου.» (β)

Ἀναγινώσκων τὰς κρίσεις ταύτας καὶ πάντων τῶν ἀνωτέρων πνευμάτων καὶ μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐνισχύομαι ἐν ταῖς ἐμαῖς πεποιθήσεσι καὶ τῇ ἐμῇ πίστει περὶ τοῦ προσώπου Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου καὶ ἐπαναπύομαι ἐπὶ τῇ

(α) Pelissier. Antiquité Chrétienne. Σελ. 627.

(β) Δύοτέθι.